

interpretaci zednářské cesty k Šalamounovu chrámu, a J. Freidin (Moskva), jenž zkoumá motivy pouti na svatá místa v poezii O. Mandelštama.

Izraelský sborník má několik významů: tematologický (pout' na svatá místa a její funkce v ruské literatuře), žánrový (zkoumání žánru putování) a hlavně literárněhistorický a obecně metodologický (nemluvě o vztazích k teologii, religionistice, historii, sociologii, psychologii, antropologii, politologii aj.), neboť jeho niterný smysl tkví právě ve studii potenciálních žánrových transformací a vytváření evolučního fetězce od středověku do současnosti: to je zde však jen letmo naznačeno.

Ivo Pospíšil

Nový pohled na dějiny slovensko-bulharských vztahů

Koška, J.: *Receptia ako tvorba. Slovensko-bulharské literárne vzťahy (1826–1989)*. Veda a Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava 2003, 192 s.

Slovenská literární komparatistika po Ďurišinovi úspěšně navazuje na tradice teoretického myšlení svého nejvýznačnějšího představitele. Výzkum světové literatury a meziliterárnosti jako součástí mezikulturní komunikace a rozpracování koncepce překladu jako antropologického fenoménu národní identity – to jsou dominantní okruhy slovenské srovnávací literární vědy, která je zjevně interdisciplinární a překračuje své horizonty směrem k morfoloogickým či hermeneutickým inspiracím, ale i k politické a kulturní geografii, etnologii, ekonomii a politologii. Konkrétní podoba slovenského literárněvědného trojúhelníku (I. Pospíšil), v němž se komparatistika úzce propojuje s genologií a translatoologií, se nejhmatatelněji odráží v aktivitách Ústavu svetovej literatúry SAV v Bratislavě. Z publikovaných titulů lze namátkou uvést vícesvazkové projekty *Kapitoly z moderny, avantgardy a postmoderny* či *K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku*, dále práce J. J a n k o v i ě *Chorvátska literatúra v slovenskej kultúre I. a II.* (1997 a 2002), P. K o p r d y *Medziliterárny proces I-III* (1999–2000), texty M. Kusé, M. Gálika, E. Panovové, P. Winczera, I. Cvrkala ad.

K tomuto diskursu můžeme právem zařadit práci slovenského bulharisty a ředitele Ústavu svetovej literatúry SAV v Bratislavě Jána K o š k y *Receptia ako tvorba*, která završuje autorův dlouhodobý a systematický výzkum slovensko-bulharských vztahů (*Slovenské literárne pohľady na bulharský juh (1876–1878)*, 1978; *Slovensko-bulharské literárne vzťahy (1826–1918)*, 1985). Nejde tu o vyčerpávající zhodnocení pozice bulharské literatury v slovenském kulturním prostoru a naopak či o učebnicový historický přehled vzájemnosti dvou slovanských národů, ale spíše o materiálové a interpretační sondy syntetizující „prejavy záujmu o ‚bulharské diela‘ v dejinách slovenskej literatúry“ (s. 7). Časovým mezníkem se tu stává vydání Šafařkových *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* a přelomový rok 1989. Koška navazuje na Ďurišinovy impulzy (studie *Spoločenstvo slovenskej a bulharskej literatúry. Stimulatívno-fiktívna analógia*¹) a charakterizuje vztah bulharské a slovenské literatury obdobně jako stimulativní fiktivní analogii s tím rozdílem, že intenzivněji zdůrazňuje její tvořivý

¹ Slavica v českém a slovenském literárním vývoji. Sborník staťí věnovaný Slavomíru Wollmanovi k šedesátinám, Praha 1986, s. 235–247.

interpretační charakter, tj. aktivitu recepčního prostředí, které „přijímané“ modifikuje a přizpůsobuje domácímu kontextu. V případě slovensko-bulharských literárních vztahů slovenské představy (fikce) o bulharských dějích analogicky vedly Slováky k reflexím o jejich sebeidentifikaci a emancipačním úsilí. Koškasi je dobře vědom, že typologická příbuznost dvou malých slovanských literatur, geograficky sice vzdálených, ale spojených přerušenu tradicí státotvorného a národnostního formování v dějinách vzájemných vztahů způsobila absenci tzv. interních literárních kontaktů („vlivů“). Odtud logicky vyplynulo badatelovo kritické stanovisko k pozitivistické komparatistice a jeho literárněhistorické upřednostnění tzv. externěkontaktné sféry, tj. historické formy stimulativních, fiktivních analogií.

Badatel svou knihu rozdělil do tří částí: po metodologickém úvodu *Receptia ako tvorba* (s. 7–10) následují v prvním oddílu o periodizačním schématu a typech slovensko-bulharských vztahů od obrození do roku 1918. Zvláštní pozornost je věnována počátkům moderní bulharistiky konstituované P. J. Šafaříkem. V studii *Od minulosti k súčasnosti* (s. 39–51) se těžiště bulharské recepce v slovenském prostředí přesouvá od vědecké slavistiky k publicistice a krásné literatuře. Pro štúrovské romantiky a jejich pokračovatele se Bulhaři stávají balkánskými Slováky; realistické prvky do bulharské tematiky pronikají až po roce 1876 v souvislosti s bulharským národněosvobozovacím zápasem a rusko-tureckou válkou. Skutečné objevování bulharské literatury přichází až se znalostí tvorby Ivana Vazova, k němuž se hlásí zejména M. Kukučín a S. H. Vajanský.

Druhá část konkretizuje předchozí metodologické postuláty a vrací se k významným osobnostem slovensko-bulharských vztahů, jejichž texty se pokouší nově interpretovat, např. využití balkánské tematiky v rané básnické tvorbě P. O Hviezdoslava *Zrod básnika a potvrdenie jeho mena* (s. 73–93). V studii *Dvojdomy a tretia literatúra* (s. 94–102) se Koškazabývá recepční slavistiky P. J. Šafaříka v bulharském prostředí a více zdůrazňuje na rozdíl od české slavistiky V. Bechyňové či bulharského komparatisty E. Georgieva dvojdomy česko-slovenský charakter jeho díla. V následující stati se badatel znovu vrací k přijetí Vazovova románu *Pod igoto* v slovenské kultuře 19. a 20. století a k jeho hlavnímu překladateli S. J. Zachejovi.

Třetí část přináší faktografickou informaci o slovensko-bulharských literárních vztazích v letech 1918–1989. Studie *Interpretačná analógia: august 68* (s. 142–151) je zajímavým příkladem aktualizace posunu a nového čtení: postsymbolistická báseň *Vítr* bulharského spisovatele A. Dalčeva napsaná 1924 líčí zoufalé gesto lyrického subjektu proklínající protivný vítr, který mu změnil srdce na led. Její překlad v letech 1968–1969 nezvykle ostře rezonoval s novou politickou situací po vpádu sovětských vojsk, který změnil miliónům lidí srdce na led. Poslední dvě kapitoly *Suverenita príjemcu v podmienkach nesuverenity* (s. 152–159) a *Relaxácia literárnych vzťahov do stavu zmeneného so spätnou platnosťou* (s. 160–167) vyslovují naději, že recepce bulharské literatury v slovenském prostředí se vrátí k symetrickému modelu kulturních vztahů, kdy v 70. a 80. letech 20. století bulharská literatura podle badatele vyvolávala kolektivistické interpretační paralely, do nichž Slováci vkládali často svou tragickou existenční zkušenost; navíc pro Bulhary Československo synonymicky splývalo s Čechy. Tento projev specifické „imago-logické elize“ (V. Todorov) vedl k tomu, že Bulhaři považovali Slováky za české separatisty, jakési české Makedonce, omylem si nárokuje právo na vlastní literární jazyk a slovesnost.

Koškova práce se jen zdánlivě zařazuje do oblasti tzv. van tieghemovské „littérature comparée“ zkoumající binární spoje mezi dvěma jevy. Jde tu prostřednictvím slovensko-bulharského materiálu o hlubší poznání mezoslovanských literárních vztahů a bulharské účasti v slovenském literárním vývoji, tím se kategorie národní literatury obohacuje o cenný pohled zevně a dějiny slovenské literatury jsou nazrány diferencovaněji, v širší perspektivě integračně – diferenciačních procesů (o tento pohled se pokusil kolektivní sborník *Jihoslovenské literatury v českém prostředí*, ed. I. Pospíšil – M. Zelenka, 1999, kde účast bulharské literatury v českém vývoji zpracovali V. Kříž a D. Hronková). Koška dospívá k závěru, že i tzv. malé slovanské literatury vyvíjející se v podmínkách absence státotvorné tradice se vědomě profilovaly jako národní tím, že se v různých historických obdobích cítily součástí větších meziliterárních celků.

V konkrétní rovině Koškova práce představuje nejen cenný pokus ověřit a zpracovat množství bio- a bibliografických údajů (na závěr knihy je připojena *Výberová bibliografia bulharského literárneho kánonu v prekladoch do slovenčiny* a *Výberová bibliografia k predmetu výskumu* s anglickým a ruským resumé včetně jmenného rejstříku), ale také celkově znamená významný příspěvek k teorii meziliterárnosti a světové literatury: aktualizace komparativního výzkumu u badatele spočívá v rozpracování externěkontaktové sféry a ve zdůraznění recipovaného v přijímající kultuře, v níž se recepce a tvorba vnímá jako dva axiologicky rovnocenné fenomény. Jestliže na české straně v oblasti česko-bulharských vztahů převládaly práce materiálové, kontaktové (V. Bechyňová, Z. Urban ad.) a tendenčně zkeslené (Č. Amort) – výjimku tvoří metodologicky inovativní monografie českého slavisty I. Dorovského *Balkán a Mediterán* (1997), Koškova kniha je důkazem pokračující vysoké úrovně slovenské bulharistiky a slavistiky obecně.

Miloš Zelenka

Syntetická komparatistika

Djurčinov, M. – Petkovski, B.: Étude de synthèse (Tome I–IV). Makedonska akademija na naukite i umetnostite. Skopje 2002.

Pokračováním komparatistických prací makedonských literárních vědců, zvláště slavistů, je tento francouzsky psaný (podle posledního úzu prof. Đurišina, neboť francouzština již přestala být dominantní řečí mezinárodní slavistiky: sám Đurišin používal dříve překlady z angličtiny z pera brněnské anglistky doc. Jessie Kocmanové, po její smrti se přesunul k francouzštině z důvodu schopnosti překladatele vystihnout jeho osobitou terminologií) soubor reflektující zapojení makedonských srovnávacích studií do širších evropských souvislostí, zejména do projektu zesnulého slovenského komparatisty Dionýze Đurišina, jak o tom píše vedoucí projektu *Srovnávací studie z makedonské literatury a umění 20. století* prof. Milan Djurčinov.

První studii věnoval Djurčinov zkoumání makedonské literatury a umění v kontextu poetiky tzv. sociálního realismu (mj. tvorba Blaže Koneského a dalších autorů zapojujících makedonskou literaturu do mezinárodního sociálního hnutí). Problémem ovšem zůstává teoretické vymezení pojmu „sociální realismus“, když víme, že existoval socialistický realismus a o něm je tu v podstatě řeč. Druhá studie (díl) se jmenuje *Les Influences*